

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на Красимира Стефанова Хаджиева на тема
„Посесивността в българския език – типологичен аспект“
от чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Ганчева Попова

Дисертационният труд на Красимира Стефанова Хаджиева е посветен на тема колкото известна от дълго време, толкова и дискуссионна, а освен това особено актуална в световната езиковедска наука главно с огромния интерес към посесивността в южнославянските езици.

Въпреки наличието на изследвания върху посесивността в българския език, все още остават редица спорни въпроси от съдържанието, обхвата и структурата ѝ. А изпълнението на целта и задачите, които си поставя докторантката („да се проучат и опишат типологичните особености на категорията ’посесивност’ в българския език в контекста на моделите, познати и използвани в лингвистичната типология“ – с. 8), дава максимално пълна представа за посесивността в българския език.

Тук не може да не се отбележи, че е избрано явление, трудно поддаващо се на изучаване поради неговата изключителна разнопосочност, която сериозно пречи за точното и пълно определяне на съдържанието му (това проличава ясно и от липсата на общоприета дефиниция, и в различните трактовки на неговите особености от различните автори).

За изпълнението на така поставената цел и за преодоляване на трудностите Кр. Хаджиева е намерила най-подходящите методи и подходи. Основният метод такъв, какъвто е в съвременния етап от неговото развитие, е типологичният. Той позволява на авторката да покаже спецификата при изразяването на посесивността в българския език, като разкрие различния начин за нейното структуриране в сравнение с другите езици. От него естествено произтичат съпоставителният и системният метод. Основателно е избран и ономасиологичният подход, който отговаря на целта на работата да изследва как концептът ’посесивност’ намира своя езиков израз.

Трудът съдържа 241 с. и се състои от Увод (с.8 – 32), 3 глави (I. Характеристика и обща типология на посесивността, с. 33 – 97; II. Посесивността в българския език – специфика, изразяване, видове, с. 98 – 162; III. Български посесивни клитики в съпоставителен план, с. 163 – 223), Заключение, 2 приложения и Използвана литература (с. 231 – 241).

Основните по-обща приноси на труда са следните:

1. Очертават се границите на явлениято езикова посесивност и се дават основанията за неговото обособяване.

2. За първи път се прави пълна типологична характеристика на езиковата посесивност в българския национален език (т.е. както в книжовния език, така и отчасти в неговите диалекти и писмено-регионални форми) чрез моделите и инструментите на лингвистичната типология, като

по този начин се намират структурните ѝ специфики от типологично гледище.

3. Като се обобщават всички характеристики, както и различните схващания за тях, се предлага една цялостна типологична картина на езиковата посесивност. Така авторката обосновава:

- общия принцип на типизация на посесивните структури (атрибутивни, предикативни и външни посесивни структури);
- семантиката на посесивните конструкции (основните са юридическа собственост, родство, отношение между част и цяло, а допълнителните – вътрешноприсъщи белези, локация в пространството, обща асоциативност);
- спецификата на посесивното отношение (двучленност, двузначност, реверсивност, рекурсивност);
- семантичните особености на посесора (одушевен и неодушевен; установим, специфичен и референтен) и на посесума (неотчуждаемо и отчуждаемо притежаван обект).

Освен това дава представа и в обобщен, и в конкретен план за различни езици (английски, турски, немски, руски, монголски, полски) за начините, по които се изразява езиково посесивността – чрез падежи; чрез специални глаголи; със свързващи елементи; без свързващи елементи; словообразователни техники и средства; опериране с частите на простото изречение и др.

4. Установени и описани са характерните особености на посесивността в българския език, които оформят нейния специфичен облик. Посочва се, че:

- Важна типологическа особеност на българския език в полето на атрибутивността е наличието на посесивни енклитики – кратките форми на притежателните местоимения.
- Уникална, типична само за българския език специфика е наличието на възвратни посесивни енклитики (рефлексивен посесив *си*).
- Не се прави морфологично разграничение между отчуждаема и неотчуждаема посесивност. Само в рамките на неотчуждаемата посесивност се прави такова разграничение в някои български родопски говори с помощта на тройната членна форма, срв. разликата между:

неотчуждаем обект, притежаван от говорещото лице или друго присъстващо лице;

неотчуждаем обект, притежаван от събеседника на говорещото лице
и

неотчуждаем обект, притежаван от някакво странично лице.

Освен това при наличието на конкретни прагматични фактори членната морфема може да предава и посесивна семантика.

- Българската посесивна предикативност типологично се вписва в

световно утвърдения модел 'имам – принадлежа' – посесивност с определени синтактични и морфологични особености.

- Липсата на посесум, но при строго определени прагматични условия.

5. Обстойно и задълбочено са систематизирани видовете посесивност в българския език според спецификата на езиковите средства, изразяващи посесивното отношение. Напр. при:

- атрибутивната посесивност, срв. а) единствено в българския език се изразява рефлексивна посесивност; б) единствено българският език е развил членни форми на *свой*; в) единствено българският език използва кратка форма на възвратното лично местоимение като възвратно притежателно местоимение; г) нов начин за изразяване на старите падежни значения чрез предложни конструкции;

- предикативна посесивност – чрез гл. *имам*, *съм* и *принадлежа*, като конструкциите с гл. *съм* (за разлика от други езици, където е притежание) предава значението принадлежност;

- външна посесивност – оперирането с аргументната структура на простото изречение и инкорпорирането на посесума в глагола.

6. Разкрита е спецификата в езиковото изразяване на посесивността в българския език, като е показано, че то не се свежда до една граматическа форма, а се разпростира в различни по вид граматически форми, между които не съществува непосредствена връзка. Същевременно са описани и различните езикови техники за построяването на посесивните конструкции.

7. Систематизирани са конструкциите и средствата за изразяване на посесивността в българския език, срв. морфологични (словоизменителни) – членна морфема; лексикално-граматични – местоимения, глаголи, предлози; морфо-синтактични – падежни форми; синтактични – въвеждане на подчинени изречения, опериране с частите на простото изречение; словообразователни – суфикси, префикси, сложни думи.

8. Доказва се, че в българския език семантичното разграничение между неотчуждаема и отчуждаема посесивност не се отразява върху строежа на различните видове посесивни конструкции, които не се влияят от фактора посесор човек и посесор предмет. Обсъжда се и единственото изключение.

9. Разгледани са българските посесивни клитики в съпоставителен план, като са обобщени приликите и разликите им спрямо:

- славянските езици – наличието на клитични местоименни форми само в българския (подобни има само в сръбския, хърватския и словенския);

- балканските езици – много прилики с гръцки, румънски, албански, турски и извод, че те са балканско явление и с дискусияния въпрос кой от езиците е първоизточник;

- новите ирански езици, като най-голямо внимание е отделено на осетинския език, спрямо който се откриват много повече сходства.

10. Обобщават се приликите и разликите на българската възвратна посесивна клитика – посочва се, че рефлексивната посесивна клитика *си* е уникална черта само на българския език, но би могло да се говори за подобни явления в норвежкия и в мангуерския език.

11. За пръв път в българското езикознание се обсъжда въпросът за действието на закона на Вакернагел при подреждането на посесивните клитики в българския език и неговата роля за определяне на мястото на определителния член. Тук специално бих искала да подчертая обяснението на авторката във връзка с възникналото противоречие за евент. трета позиция на клитиките, а именно, че то се преодолява с отчитане на факта, че въпросът се отнася за два различни етапа от разволя на българския език и фактите следва да се разглеждат в контекста на афиксалната природа на определителния член.

Авторефератът отразява точно основните моменти от съдържанието на дисертацията.

Приемам напълно заявените от дисертантката приноси.

Заключение. Дисертацията на Красимира Хаджиева представлява стойностен труд със сериозна теоретико-методологическа обосновка, изпълнен върху подходящ емпиричен материал със задълбочен и многостранен анализ. Получените резултати и приноси са значими и полезни за лингвистичната теория и практика.

С пълна убеденост препоръчвам на Научното жури и на Академичния съвет да присъди образователната и научната степен “доктор” на Красимира Стефанова Хаджиева.

25.05.2014 г.

Подпис: